

Megmozdult irodalom

Válogatás

Radnóti Zsuzsa

írásaiból és közéleti megszólalásaiból

KOSSUTH KIADÓ

Összeállította és szerkesztette
Légrádi Gergely

Borító
Ordódi Tamás

Külön köszönet
Bogdanov Edit szöveggondozásáért

ISBN 978-963-544-542-4

Minden jog fenntartva

© Radnóti Zsuzsa 2021

© Kossuth Kiadó 2021

A HATVANAS–HETVENES ÉVEK (Részlet)

A hatvanas évek szabadsághiányos létállapota, az életet meghatározó, új konfliktusok sokszor metaforákba, parabolákba kódolva szólaltak meg a színpadon. A játszó személyek titkos üzenetként nyújtották át a nézőknek, akik a legtöbbször mindent értettek, és így telt házas esték vártak az új és új bemutatókra. Részben emiatt vált a korszak fő irányzatává a parabolisztikus beszédmód, amely egyfajta többletjelentést generált a színpad és a nézőtér között, minden és mindenki cinkosan egyesült ebben a nagy, erőt adó közös rejtvényfejtésben. Ez a kölcsönösség végig kitartott a kemény diktatúrától a fellazuló, kvázi szabadság korszakáig. És ettől a kollektív, „konspiratív” állapotól vált a hatalom számára olyan fontos és veszélyes intézménnyé a színház és veszélyes fegyverré a színpadon kimondott többletjelentésű szavak. A századfordulón lehetett valami hasonló élmény színpad és nézőtér között: a polgári közönség tudta, és bizonyos mértékig elfogadta, hogy a történetek róla szólnak, az írók, színházi emberek pedig pontosan betájolták, kik ülnek a nézőtéren, és azok mit, miről és kikről akarnak hallani.

Az „aranykorok” feltétele pedig olyan nagyszámú kortárs alkotás létrejötté, amely képes fontos és új életösszefüggéseket megfogalmazni, esztétikailag és politikailag újszerű szemlélettel megszólaltatni az új társadalmi formációkat. Feltétel továbbá, hogy a színházak többé-kevésbé képesek legyenek ezeket az opusokat adekvát módon közvetíteni, a közönség széles köre pedig képes legyen mindezt értőn és érzékenyen befogadni. Szemben tehát a két háború közötti állapottal, az '56 utáni magyar színház – és tegyük hozzá a közönség is – nem kerékkötője, hanem segítője lett a kortárs drámairodalom térnyerésének. A színházak szívesen nyúltak friss alkotásokhoz, mivel közönségük szívesen fogadta a kortárs szövegeket annak köszönhetően, hogy az írók sikeresen tudtak arról beszélni, ami az embereket érdekelte. Miközben egymás után kerültek színre az erős, értékes drámai alkotások, másrészt viszont sorban tiltották be ezeket és hallgattatták el a szerzőket.

Sarkadi Imre egzisztencialista szellemű Oszlopos Simeonja (1960), Nádas Péter három szertartásszínháza közül a Találkozás évekig, Örkény István történelmi groteszkje, a Pisti a vérzivatarban, tíz évig (1969–1979), Weöres Sándor A kétféjú fenevad című, történelmi játéka 16 évig volt tiltólistán (1968–1984), Mészöly Miklós kegyetlen abszurdja, Az ablakmosó (1957) évtizedekig, **Eörsi István** politikai drámái szintén hosszú évekig. Mindegyik műben nyíltan vagy áttételesen, „a sorok között” súlyos kritikák voltak felfedezhetők a fennálló rendszerrel szemben, és sok közülük katartikus erővel szembesítette az országot múltjával vagy éppen a jelenével. És mindezt a hatalmi gépezet és a kifejlesztett cenzurális hálózat azonnal megtorolta. [...] **Eörsi István** színházi életútja homlokegyenest eltér Csurka Istvánétól. Míg Csurka darabjai rendre hangos sikerrel kerültek színre, néha ugyan cenzurális viták övezték, **Eörsi** darabjai azonban szinte alig, és csak megírásuk után jóval később. Következésképpen és nyíltan vállalt radikalitása miatt 1956 után rendszeres zaklatásoknak volt kitéve, sőt börtönbe is vetették, ennek ellenére a későbbiekben műveit hol betiltották, hol csak nyomtatásban jelenhetett meg, de olyan is volt, amikor a bemutatását is engedélyezték. A sokáig betiltott A kihallgatás színre kerülése (megírásának dátuma: 1965) csupán negyed évszázaddal később volt lehetséges: 1988ban a Kaposvári Színházban, Babarczy László rendezésében, Mohácsi János társrendezésével. Egyébként a legelső, aránylag hamar bemutatott drámája egy abszurd komédia volt 1968-ban, a Thália Színház Stúdiójában, amelyben egy öreg, szörnyeteg asszony szinte rabszolga sorban tartja a hozzá beköltözött fiatal albérlőit. Erősen áthallásos játék volt: „(...) öngyógyítás céljából írtam 1965-ben a Sírkö és kakaót – írta **Eörsi** a megjelent dráma előszavában. – A fekete kétségbeesésből a fekete humorba menekültem. Született egy játék miről is? A zsarnokság mindent átfogó hatalmáról, az elnyomottak szolgává zülléséről, a lázadások kilátástalanságáról, az emberi együttélés képtelenségéről” (Prológus Kft., 1991). A Széchenyi és az árnyak a magyar politikai parabola-dráma jelentős teljesítménye: a magyar politikai cselekvés zsákutcáit járja végig, szarkasztikus, ironikus hangvétellel, bemutatva Széchenyi sorsán és tépelődésein keresztül a döblingi fogságában, az örület határán. (Bemutató: 1973, Pesti Színház, Várkonyi Zoltán főszereplésével, Horvai István rendezésében.) [...]